

ca. 1400

Lanseloet van Denemerken

Als een van de *abele spelen* behoort *Lanseloet* tot het allervroegste toneel in onze taal. Opmerkelijk is daarbij bovendien dat dit vroegste toneel ook wereldlijk is, meer bepaald ridderlijk en amoureuus van inhoud en inkleding. In dit opzicht lopen de abele spelen - in een tijd van overwegend religieuze en moraliserende literatuur - merkwaardig vroeg op het Elisabethaanse theater vooruit. De vergelijking, die wel eens gemaakt wordt, van de zwakke figuur van Lanseloet met Hamlet, die andere weifelmoedige prins van Denemarken, is voor het in alle opzichten nog wat stroevere abel spel misschien een overmatige eer. Maar voor hun tijd zijn de abele spelen, afgezien van hun innoverende thematiek, ook toneelmatig en literair van een bijzonder hoog niveau. Taal en stijl zijn voornaam, maar missen niet de nodige levendigheid, de personages zijn geloofwaardig en invoelbaar getekend, de handeling wordt in een beknopt bestek (de opvoering zal een klein uur geduurd hebben) en met veel zin voor spanning afgewerkt.

De Deense prins Lanseloet is tot over zijn oren verliefd op Sanderijn, een dienstmeisje uit de hofhouding van zijn moeder. De koningin, die zich voor haar zoon een verkering op een heel wat hoger niveau had voorgesteld, ziet de op til zijnde romance met lede ogen aan. Tevergeefs probeert ze haar zoon tot rede te brengen. Gelijkheid van stand is niet wat telt, repliceert Lanseloet, in de liefde gaat het om de wezenlijke, geestelijke harmonie tussen twee mensen. Dat hooggestemde liefdesdiscours wordt door de koningin meteen op de proef gesteld. Ze zal ervoor zorgen, belooft ze, dat Sanderijn deze nacht op zijn kamer zal komen zodat hij met haar kan doen 'wat hij begeert'. De enige voorwaarde is dat hij zich daarna van haar afkeert en zegt dat hij van haar genoeg heeft, ja haar zo beu is als had hij zeven plakken spek gegeten. Lanseloet vindt dit laatste wel lastig, maar kan de verleiding niet weerstaan. Wat zich die nacht in de kamer afspeelt, krijgt de toeschouwer - we hebben met toneel te maken - niet te zien. Helemaal overstuur komt Sanderijn het podium op en besluit - zo onteerd voelt ze zich - dat ze het Deense hof zo ver mogelijk zal ontvluchten. Maar het lot is haar gunstig gezind. In een land ergens in Afrika vindt ze een wat primitieve, maar goedaardige ridder, die haar ten huwelijk vraagt. Met Lanseloet van Denemarken loopt het ondertussen slecht af: hij krijgt spijt dat hij de liefde van Sanderijn verbeurd heeft en wanneer blijkt dat hij haar niet kan terughalen, besterft hij het van verdriet.

In tegenstelling tot de andere abele spelen *Esmoreit* en *Gloriant* loopt *Lanseloet* voor de titelheld slecht af. Zo vormt dit toneelstuk ook nog eens de vroegste *tragedie* in het heroplevende seculiere theater na de middeleeuwen. Dat aangrijpend tragisch karakter helpt wellicht het succes verklaren dat *Lanseloet*, meer dan de andere stukken te beurt is gevallen. Behalve in een middeleeuwse afschrift is *Lanseloet van Denemerken* bewaard in een aantal drukken van de vijftiende tot de achttiende eeuw. Maar het stuk heeft ook eeuwenlang tot het levende toneelrepertoire behoord. Het recentste bewijs van een opvoering vóór de literairhistorische herontdekking van de middeleeuwen verwijst naar het begin van de achttiende eeuw. Op een handgeschreven document met de rol van Sanderijn heeft iemand genoteerd dat *dese rolle* nog gespeeld werd in het jaar 1720. Ook in onze tijd is het stuk veelvuldig en met succes opgevoerd, onder meer in een operabewerking door Renaat Veremans (KVO, Antwerpen, september 1968).

[575 woorden]

Uittreksel

In de openingsscène heeft Lanseloet Sanderijn met aandrang het hof gemaakt. Omdat ze beseft dat het standenverschil onoverkomelijk is, weigert het meisje op de avances in te gaan. Lanseloet blijft ontroostbaar achter en geeft uiting aan zijn liefdesverdriet. De koningin, die een deel van de dialoog heeft afgeluisterd, beseft dat het 'genezen' van Lanseloets verliefdheid om gepaste maatregelen vraagt.

Sine moeder

Van Deenmerken Lanseloet,
ic hebbe u herde wel horen vrien.
Lanseloet, bider maghet Marien,
dat en can mi verwonderen niet
dat ghi u selven niet bat en besiet,
dat ghi u minne soe neder draeght.
Ghi staet soe weeldelijc en claeght
om ene die luttel om u gheeft:
tfi der scanden dat ghi leeft,
dat ghi sout minnen soe nederen wijf!

Lanseloet

Ach moeder, si heeft soe reine lijf,
ende haer herte es alsoe proys,
ende van live soe gratioys
dat icse emmer minnen moet.
Mijn herte, dat bert al een geloet
als icse metten oghen anscouwe.
Lieve moeder, edel vrouwe,
ic moetse minnen, wat ghesbiet!

Sine moeder

Lanseloet, ic wille ghi u bat besiet,
u scone lijf, u hoghe gheboert,
ende werct na minen rade voert,
ende wilt minnen uus ghelijc.

Lanseloet

Sone wetic wijf int kerstenrijc,
die ic woude hebben voer Sanderijn.
Ic woude si mochte mijn eygen sijn,
lieve moeder, bi uwen danc.
Al ware al die werelt an mi belanc,
ic woude wel dat si ware mijn wijf.

Sine moeder

Scaemt u der scanden, vul keytijf,
dat ghi soe neder mint,
ende men soe sconen joncfrouwen vint
van hogher geboert, van groten geslacht!

Lanseloet

O lieve moeder, der minnen cracht
ansiet hoghe geboert no rijcheit van goede,
maer si soect haers gelijc van moede,
die beide sijn van enen wesen.
Ic hebbe dicke wel horen lesen
dat die minne soect haers ghelike:
al es deen aerm ende die ander rike,
die edel minne doet haer werc;
gherechte minne en leit gheen merc
aen rijcheit noch an grootheit van maghen,
noch nie en dede te ghenen daghen;
maer het comt al bi gheluc.
gheeft die edel minne haer stuc,

Lanseloets moeder

Van Denemarken Lanseloet!
Ik heb heel goed gehoord hoe je op de versiertoe was.
Lanseloet, bij de Heilige Maagd,
ik kan er echt niet bij
dat je jezelf niet beter in acht neemt
en zo beneden je stand bemint.
Je staat daar zo kinderachtig te klagen
om iemand die weinig om je geeft:
foei, je moest je schamen dat je leeft
als je een meisje van zo lage stand bemint!

Lanseloet

Ach moeder, ze is zo rein
en edel van hart
en zo innemend is haar uiterlijk
dat ik haar wel beminnen móet.
Mijn hart staat in vuur en vlam
telkens als ik haar mag aanschouwen.
Lieve moeder, edelvrouwe,
ik moet haar liefhebben, ik kan niet anders.

Zijn moeder

Lanseloet, let eens beter op jezelf
- je bent knap en van hoge geboorte -
en volg mijn raad:
schenk je liefde aan iemand die je gelijkwaardig is.

Lanseloet

Dan ken ik in de hele christenwereld niemand
die ik boven Sanderijn zou verkiezen.
Zij is degene die ik tot de mijne wil maken,
lieve moeder, sta dit toch toe.
Al zou ik er de hele wereld om moeten prijsgeven,
dan nog zou ik willen dat zij mijn vrouw werd.

Zijn moeder

Schaam je, slappe ellendeling, om de schande
dat je zo beneden je stand bemint,
terwijl er genoeg even knappe jonkvrouwen zijn
van hoge geboorte en van aanzienlijk geslacht!

Lanseloet

Ach lieve moeder, de macht van de liefde
houdt geen rekening met stand of rijkdom,
maar zoekt naar gelijkheid van inborst,
waar twee mensen van dezelfde aanleg zijn.
Ik heb meer dan eens gehoord
dat de liefde zielsverwanten bij elkaar brengt:
al is de ene arm, de andere rijk,
de edele Minne gaat haar gang;
ware liefde hecht geen belang
aan rijkdom of aan afkomst,
en dat heeft ze ook nooit gedaan;
alleen met geluk en toeval heeft het te maken.
Geef aan de liefde wat haar toekomst,

si anesiet ghene hoghe gheboert.

Sine moeder

O Lanseloet, ende hoe versmoert
soe es u herte ane Sanderijn!
Wildi doen den wille mijn,
ic salse u doen hebben tuwen wille
al desen nacht, heimelijc, al stille,
op u camere, her ridder weerd,
ende doet daer mede dat ghi begheert,
wildi mi ene ghelofte doen.

zij heeft geen oog voor rang of stand.

Zijn moeder

Ach Lanseloet, hoe verslingerd
is toch je hart op Sanderijn!
Als je instemt met mijn plan
dan zorg ik ervoor dat je haar krijgt,
deze nacht, ongezien en stil,
op je kamer, mijn waarde ridder,
en doe dan met haar wat je maar wil
- slechts één ding moet je me beloven.